

ОДГОВОРИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ НА  
УПИТНИК КАНЦЕЛАРИЈЕ ВИСОКОГ  
КОМЕСАРА ЗА ЉУДСКА ПРАВА УН –  
ГОДИШЊА ТЕМАТСКА СТУДИЈА ОНСИР О  
ПРАВИМА ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ И  
СИСТЕМИМА ЗА ПОДРШКУ

МИНИСТАРСТВО ЗА ЉУДСКА И МАЊИНСКА ПРАВА И  
ДРУШТВЕНИ ДИЈАЛОГ

Датум слања: 12.8. 2022. године

## Садржај

Увод.....	2
Одговори Републике Србије на Упитник Канцеларије Високог комесара за људска права УН – Годишња тематска студија ОНСНР о правима особа са инвалидитетом и системима за подршку .....	3
Responses of Republic of Serbia to the Questionnaire of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights - OHCHR Annual Thematic Study on the Rights of Persons with Disabilities and Support Systems.....	20

## Увод

Посредством Сталне мисије Републике Србије при УН и другим међународним организацијама у Женеви, достављен је допис *Канцеларије Високог комесара за људска права* којим се, у складу са Резолуцијом Савета за људска права УН 49/24, од држава чланица захтјева да доставе прилоге за извештај – тематску студију која се односи на права ОСИ и системима за подршку који обезбеђују укључивање ових особа у заједницу и који могу да послуже као средство за унапређење њиховог положаја након пандемије.

Прилог је сачињен на бази информација достављених од стране: Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство просвете, науке и технолошког развоја као и информација којима располаже Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

## Одговори Републике Србије на Упитник Канцеларије Високог комесара за људска права УН – Годишња тематска студија ОНСНР о правима особа са инвалидитетом и системима за подршку

1. (а) Да ли ваша земља има законе, политике, планове, стратегије или програме на било ком нивоу власти који се односе на индивидуализовану подршку особама са инвалидитетом? Посебно иницијативе везане за:

I Комуникација: Подршка за превазилажење баријера које ограничавају способност комуникације и разумевања (нпр. тумачење знаковног језика, тактилно тумачење, помоћна технологија и софтвер, лак за читање и једноставан језик, титловање, аугментативна и алтернативна комуникација, између осталог)

- *Уставни, законски и подзаконски оквир*

Уставом Републике Србије<sup>1</sup> дефинисано је да су пред Уставом и законом сви једнаки и забрањује се сваки вид дискриминације а посебно по основу психичког или физичког инвалидитета. Такође, особама са инвалидитетом се гарантује се посебна социјална заштита (члан 69.).

Република Србија је 2009. године ратификовала Конвенцију о правима особа са инвалидитетом и Опциони протокол<sup>2</sup>. Иницијални извештај о примени ове Конвенције представљен је 2016. године, а наредни периодични извештај биће достављен 2023. године.

Почетком 2020. године ратификован је и Споразум из Маракеша о олакшавању приступа објављеним делима за особе које су слепе, слабовиде или са другим тешкоћама у читању<sup>3</sup>.

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом<sup>4</sup> уређује општи режим забране дискриминације по основу инвалидности, посебне случајеве дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији и мере које се предузимају ради подстицања равноправности и социјалне укључености особа са инвалидитетом.

Закон о употреби знаковног језика<sup>5</sup> уређује употребу знаковног језика, учење знаковног језика, право на употребу услуге тумача за знаковни језик, начин употребе услуге тумача за знаковни језик, мере за подстицање примене и унапређивање употребе знаковног језика кроз информисање и образовање на знаковном језику и друга питања од значаја за употребу знаковног језика.

<sup>1</sup> „Службени гласник РС“, бр. 98/2006 и 115/2021

<sup>2</sup> „Службени гласник РС – Међународни уговори“, бр. 42/2009 од 2.06.2009. године

<sup>3</sup> „Сл. гласник РС – Међународни уговори“, бр. 1/2020

<sup>4</sup> „Службени гласник РС“, бр. 33/2006 и 13/2006

<sup>5</sup> „Службени гласник РС“, бр. 22/2015

Ради хармонизације са *Хјого оквиром за деловање од 2005–2015. године* и *Сендаи оквиром за деловање од 2015–2030. године*, који у фокусу има управо положај особа са инвалидитетом, донет је Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама<sup>6</sup>. Кроз *начело партиципативности и солидарности* Закон издваја особе са инвалидитетом као посебно осетљиву друштвену групу којој се даје приоритет приликом евакуације и спровођење других мера и активности управљања ризиком од катастрофа, при чему су особе са инвалидитетом и лица која брину о њима изузети из обавезе извршавања задатака заштите и спасавања. При том, утврђује се да се информације и обавештења морају давати на приступачном и лако разумљивом облику и форматима, укључујући и знаковни језик и Брајево писмо.

У области социјалне заштите, закони који се свакако односе и на заштиту особа са инвалидитетом су Закон о социјалној заштити<sup>7</sup>, Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити<sup>8</sup> и Закон о социјалној карти<sup>9</sup>.

У области образовања закони који се односе и на подршку за превазилажење баријера које ограничавају способност комуникације и разумевања у Републици Србији су:

Законом о предшколском образовању и васпитању<sup>10</sup> прописује се подршка деци из осетљивих друштвених група и предвиђа да се Предшколским програмом разрађују и начини развијања индивидуализованог приступа у остваривању васпитно-образовног рада и пружања подршке деци и породицама, посебно деци и породицама из осетљивих друштвених група, уз уважавање развојних, образовних, здравствених и социо-културних потреба деце. Детету коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју и инвалидитета потребна додатна подршка у васпитању и образовању, предшколска установа обезбеђује отклањање физичких и комуникационих препрека, врши прилагођавање и уколико је потребно обезбеђује реализацију индивидуалног образовног плана (ИОП). Деца са сметњама у развоју и инвалидитетом остварују право на додатну подршку у васпитној групи, уз план индивидуализације или индивидуално васпитно-образовни план и у развојној групи, на основу индивидуалног васпитно-образовног плана. Дете се уписује у развојну групу само уз мишљење интерресорне комисије уз сагласност родитеља, односно другог законског заступника. У току похађања предшколског програма прати се развој детета и на основу предлога Тима за инклузивно образовање дете може прећи из развојне у васпитну групу.

Законом о основама система образовања и васпитања<sup>11</sup> нису дозвољене разлике у образовању деце и ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом и остале деце и ученика. Такође, прописано је да се образовно васпитни рад за лица која користе знаковни језик, односно посебно писмо или друга техничка решења, може изводити на знаковном језику и помоћу средстава тог језика. Овај закон увод и ресурсне центре са циљем пружања стручне подршке деци, ученицима и одраслима са сметњама у развоју и инвалидитетом, њиховим породицама и другим образовним и васпитним установама.

<sup>6</sup> „Сл. гласник РС”, број 87/18

<sup>7</sup> „Сл. гласник РС”, бр. 24/2011

<sup>8</sup> „Сл. гласник РС” бр. 126/2021

<sup>9</sup> „Сл. гласник РС”, бр. 14/2021

<sup>10</sup> „Сл. гласник РС”, бр. 18/2010–48, 101/2017–8, 113/2017–276 (др. закон), 10/2019–3, 129/2021–15

<sup>11</sup> „Сл. гласник РС”, бр. 86/17, 86/17, 87/18, 10/19, 1/20, 120/21

Даље, предвиђена је израда *индивидуалног образовног плана* (ИОП) који има за циљ оптимални развој детета и ученика и остваривање исхода образовања и васпитања, у складу са прописаним циљевима и принципима, односно задовољавања образовно-васпитних потреба детета и ученика. Законом је прописано да Развојни план установе треба да има *и мере за унапређивање доступности одговарајућих облика подршке и разумних прилагођавања и квалитета образовања и васпитања за децу и ученике којима је потребна додатна подршка...*. Школски програм садржи и начин прилагођавања рада и услова; циљева и исхода, као и садржаја образовно-васпитног рада као и начин остваривања додатне подршке за ученике школ. Оваим законом је прописано да се, када је то у најбољем интересу детета, може одложити упис за годину дана од стране школе.

Законом о средњем образовању и васпитању<sup>12</sup> предвиђена је настава на знаковном језику и помоћу средстава тог језика као и могућност полагања опште матуре у условима који обезбеђују превазилажење физичких и комуникацијских препрека. Тимови за инклузивно образовање и пружање додатне подршке школе припремају услове за организовање и спровођење опште матуре. Под истим условима ученици полажу и стручну и уметничку матуру. Такође, прописано је полагање завршног испита средњег стручног образовања и васпитања у условима који обезбеђују превазилажење физичких и комуникацијских препрека, а могуће је и ослобођење од полагања дела испита из предмета за које су током образовања прилагођавани стандарди постигнућа, или да се део полаже у складу са индивидуалним образовним планом. Школски тимови припремају планове за организовање и спровођење завршног испита за ученике.

Законом о уџбеницима<sup>13</sup> предвиђени су *уџбеници који су прилагођени* образовним потребама ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом. Такође, дефинисано је и *додатно наставно средство* које прати потребе и могућности ученика и доприноси остваривању циљева и исхода датог предмета. Овим законом је прописано се да за извођење образовног и васпитног рада са децом, ученицима и одраслима оштећеног вида, уџбеник, приручник, додатно наставно средство, дидактичко средство и дидактичко игровно средство издаје на Брајевом писму, у електронској форми или форматима који су прилагођени (садржај штампан увећано, фотографија обрађена за потребе слабовидних ученика, фотографска увећања, рељефни цртежи, схеме, карте, звучни запис односно други облик и медиј). Одредбе овог члана сходно се примењују и на електронски додатак. Каталог приручника садржи и приручнике са прилагођеним писмом и/или форматом за ученике и одрасле са сметњама у развоју и инвалидитетом.

Поменуте законе из области образовања детаљније разрађују следећи правилници:

- Правилник о начину прилагођавања уџбеника<sup>14</sup>;
- Правилник о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање<sup>15</sup>;
- Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом<sup>16</sup>;

<sup>12</sup> „Службени гласник РС” бр. 55/2013, 101/2017, 27/2018 – др. закон, 6/2020, 52/2021, 129/2021 – др. закон, и 129/2021

<sup>13</sup> „Службени гласник РС”, бр. 27/18

<sup>14</sup> „Службени гласник РС” број 21/2020

<sup>15</sup> „Службени гласник РС”, број 74/2018

<sup>16</sup> „Службени гласник РС”, број 99/2019

- Правилник о критеријумима и стандардима пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом у васпитној групи, односно другој школи и породици<sup>17</sup>;
- Правилник о програму завршног испита у основном образовању и васпитању<sup>18</sup>;
- Правилник о упису ученика у средњу школу<sup>19</sup>;
- Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања<sup>20</sup>;
- Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности<sup>21</sup>;
- Правилник о педагошком асистенту и андрагошком асистенту<sup>22</sup>;
- Правилник о ресурсном центру<sup>23</sup>.

- Стратешки оквир

У погледу стратешких аката Влада РС је донела Стратегију унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године<sup>24</sup>. Циљ Стратегије је побољшање свеукупног друштвеног и економског положаја особа са инвалидитетом и њихово равноправно учешће у друштву, путем уклањања препрека у области приступачности, партиципације, једнакости, запошљавања, образовања и обуке, социјалне заштите, здравства и других аспеката који доприносе изједначавању њихових могућности и остваривању инклузивне једнакости.

Други значајни стратешки документ Владе у овој области је Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период 2022–2026. године<sup>25</sup>. Овај акт треба да омогући развој услуга социјалне заштите у заједници, што ће допринети да корисници система социјалне заштите којима је потребна интензивнија подршка већину својих потреба задовољавају у природном окружењу. Примарно је усмерена ка особама са интелектуалним и менталним тешкоћама које су у највећем ризику од институционализације и социјалног искључивања.

У погледу мера које се спроводе можемо истаћи следеће:

У циљу отклањања препрека и стварања услова да популација глувих и наглувих лица на једнаким основама остварује своја права и исказује потребе, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (*МРЗБСП*), активно спроводи јавне конкурсе, којима се подржава и деловање републичког и покрајинског савеза глувих и наглувих и организација у њиховом саставу.

<sup>17</sup> „Службени гласник РС”, број 70/2018

<sup>18</sup> „Службени гласник РС – Просветни гласник” бр. 1/11, 1/12, 1/14, 12/14, 2/18 и 3/21

<sup>19</sup> „Службени гласник РС”, број 42/2022

<sup>20</sup> „Службени гласник РС”, број 22/2016

<sup>21</sup> „Службени гласник РС”, број 65/2018

<sup>22</sup> „Службени гласник РС” број 87/2019

<sup>23</sup> „Службени гласник РС” број 80/2021

<sup>24</sup> „Службени гласник РС”, бр. 44/20

<sup>25</sup> „Службени гласник РС”, бр. 12/22

У циљу побољшања приступачности информација и отклањања комуникацијских баријера *МРЗБСП* је подржало финансирање преводилачких сервиса у којима су ангажовани преводиоци који својим радом доприносе отклањању комуникацијских баријера глувих и наглувих особа.

Такође, финансирано је увођење видео релеј услуге и услуге превођења на терену, којим се обезбеђује да се ангажовањем тумача, посредством Градске организације глувих Београда у сарадњи са Савезом глувих и наглувих Србије, пружају услуге превођења глувим и наглувим особама из Србије, региона и дијаспоре, тако што потенцијални корисници ради остваривања потреба на територији Србије и Београда упућују позиве ка Видео релеј центру.

У 2021. години *МРЗБСП* је за рад републичког и покрајинског савеза и 44 локалних удружења глувих и наглувих определило укупно 34.922.634 динара (295.954 ЕУР), од чега је Савезу глувих и наглувих Србије и локалним организацијама у саставу за преводилачки сервис и видео релеј центар, одобрено укупно 13.2015.240 динара, док је за преводилачки сервис Савеза глувих и наглувих Војводине, одобрено 318.000 динара, а за преводилачки сервис у покрајинским организацијама одобрено 4.368.000 динара.

Пример сарадње и заједничког деловања у циљу унапређења положаја особа са инвалидитетом је *Национални преводилачки центар за знаковни језик* који је званично почео са радом у септембру 2021. Годинечије ће услуге бити доступне услуге 24 часа.

На конкурсима за унапређење положаја слепих и слабовидних особа, за рад републичког и покрајинског савеза и 44 локалних удружења у њиховом саставу *МРЗБСП* је у 2021. години определило укупно 29.764.286 динара (252.239 ЕУР) и то за подршку Савезу слепих Србије и за 32 удружења у саставу 20.993.286 динара и за подршку Савезу слепих Војводине и 12 удружења у саставу 8.761.000 динара.

*МРЗБСП* је у претходном вишегодишњем периоду између осталог обезбедило средства за комплетну реконструкцију и реновирање магацина за смештај Брајевих књига Библиотеке *Др Милан Будимир* у износу од 5.902.410 динара (50.020 ЕУР). Ово је највећа библиотека овог типа на Балкану и једна је међу највећим у Европи а која поседује савремени студио за снимање аудио књига, мултимедијалну салу и три штампача на Брајевом писму.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја је израдило *Анализу предузетих активности од стране високошколских установа у Републици Србији у циљу побољшања приступачности и лакшег кретања и комуникације студената са сметњама у развоју и инвалидитетом*. Анализом је било обухваћено укупно 58 факултета, два ректората Универзитета (у Новом Саду и Приштини) и Универзитетска библиотека из Ниша. Факултети су на различите начине пружали подршку студентима (увећан фонт слова, обезбеђивање штампаног материјала који олакшава праћење наставе и добијање материјала за учење у електронској форми, праћење наставе путем онлајн платформе за учење Мудл, снимање и продукцију аудио записа књига која се користе у настави, софтвер за коришћење рачунара за особе оштећеног вида, индуктивна петља, опрема за особе оштећеног вида - Брајев штампач, електронска лупа, одговарајући софтвери).



**II Доношење одлука:** Подршка доношењу одлука и остваривању пословне способности. Ово укључује помоћ за: (а) добијање и разумевање информација, (б) процену могућих алтернатива и последица одлуке, (ц) изражавање и саопштавање одлуке и/или (д) спровођење одлуке (нпр. споразуми о подршци, вршњачка подршка, подршка самозаговарању, напредне директиве, кризна подршка, помоћ финансијском управљању, између осталог).

Како се из већ одговореног може видети, многи прописи садрже одредбе које у оквиру образовања гарантују поступке и подршку за добијање и разумевање информација деци, ученицима и одраслима првенствено кроз индивидуалне образовне планове али и кроз разноврсне друге облике образовне подршке, у складу са потребама деце и ученика.

Према Правилнику о ресурсном центру послове ресурсног центра у заједници врше установе, које од Министарства просвете, науке и технолошког развоја добију статус ресурсног центра, на основу задовољности критеријума у погледу квалитета рада, опремљености, људских ресурса и остварене сарадње. Између осталих послова ресурсног центра наводе се и: пружање подршке *тимовима за професионалну оријентацију у основним школама*, односно *тимовима за каријерно вођење и саветовање у средњим школама*, као и пружање услуге *професионалне оријентације и каријерног вођења и саветовања ученицима и одраслим*.

*Вршњачка подршка* је предвиђена у оквиру превентивних и интервентних мера прописаних у поменутом Правилнику о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности и то нарочито у активностима и мерама подршке десегрегацији ученика. Прописане су превентивне активности (обезбеђивање додатне подршке за укључивање у вршњачку групу и инклузивно образовање кроз мере индивидуализације наставе, интензивног учења српског језика или језика националне мањине и друге мере подршке у складу са потребама учесника у образовању) као и активности које установа спроводи у оквиру плана десегрегације (формирање вршњачког тима за подршку новоприселим ученицима, укључивање ученичког парламента и предочавање значаја њихове улоге у целом процесу). Прописане су и мере које се примењују за појединца током процеса десегрегације (организовање интензивног учења – индивидуализована допунска настава, додатна настава и индивидуални рад, одговарајуће подршке вршњака деци и ученицима који не познају језик наставе, организовање вршњачког учења, свакодневних заједничких активности и образовно-васпитног рада са вршњацима из других одељења и израда плана транзиције ка редовним одељењима у циљу инклузије и организовање распореда седења деце и ученика у оквиру одељења или групе који подразумева честе ротације).

**III Мобилност:** Подршка личној мобилности и приступ приступачној и доступној квалитетној помоћи при кретању (нпр. помагала за кретање, асистивне технологије и производи (протезе, ортозе, инвалидска колица), помоћ животиња, превоз од тачке до тачке и паратранзит, између осталог);

Законом о кретању уз помоћ пса водича<sup>26</sup>, који је усвоје 2015. године, обезбеђује се поштовање људских права и достојанства особа са инвалидитетом; укљученост у све

<sup>26</sup> Закон о кретању уз помоћ пса водича, БРЗ, бр. 29/2015.

сфере друштвеног живота на равноправној основи омогућавањем кретања уз помоћ пса водича у свим објектима у јавној употреби, на јавним површинама, у радном простору, као и коришћење свих средстава јавног превоза; једнакости и забране дискриминације која се омогућава остваривањем права на кретање као и друштвено одговорно пословање.

Правилником о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања<sup>27</sup> утврђује се врста, односно класа и категорија медицинскотехничког помагала, индикације, трајање и обнављање, као и услови и начин остваривања права на помагала која осигураним лицима обезбеђује Републички фонд за здравствено осигурање из средстава обавезног здравственог осигурања. Правилником се утврђује и евентуална доплата за помагала, као и услови и начин остваривања доплате.

У Правилнику о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом једна од мера и прилагођавање окружења постављањем рампе, гелендера, уградњом лифта, прилагођавањем тоалета, прилагођавањем стазе, постављањем лампе, табле-путоказа, назива на вратима са симболима, мапом простора, постављање звучних и светлосних сигнала и сл. Мера подршке је и обезбеђивање превоза детета, ученика и одраслог који не може да користи средства јавног превоза, а по потреби и његовог пратиоца, за похађање образовања или коришћења других услуга социјалне и здравствене заштите, без обзира на удаљеност од места становања. О обезбеђивању помагала као што су кохлеарни имплант, слушни апарат, колица за кретање, Брајева машина и слично одлучује интересорна комисија која информисе родитеља, односно другог законског заступника и одраслог, и упућује их на надлежне.

Поменути Правилником о ресурсном центру прописано је да је један од послова вршење процене адекватне врсте и типа асистивне технологије, стручног саветовања и подршке. Циљ успостављања ресурсног центра је унапређивање квалитета инклузивног образовања и васпитања.

Такође, у поменутој *Анализи предузетих активности од стране високошколских установа у Републици Србији у циљу побољшања приступачности и лакшег кретања и комуникације студената са сметњама у развоју и инвалидитетом* се каже да је приступне рампе и стазе за улазак је обезбедило 37 факултета; постојање прилагођених тоалета у својим одговорима наводи 13 факултета а лифтове наводи 20 факултета. У одговорима су и други примери побољшања приступачности и лакшег кретања (тактилна мапу за особе са оштећењем вида, гумене тактилне траке за лакше кретање слепих и слабовидних особа, спуштени шалтери Службе за наставу и студентска питања и довољно широка врата свих учионица и амфитеатара која омогућавају улаз особама које за кретање користе колица).

IV Помоћ у свакодневним животним активностима: Подршка да се помогне особама са инвалидитетом да у интеракцији са другим људима обављају свакодневне животне активности као што су устајање, купање, облачење, дотеривање, излазак, кување, чишћење, вођење, куповина или прање веша (нпр. пуно или скраћено радно време – професионална персонална асистенција, новчана средства за помоћ трећег лица, неформална лична асистенција, чистач домаћинства, између осталог);

У складу са Законом о социјалној заштити особе са инвалидитетом, у ванинституционалној заштити у оквиру локалне заједнице могу остварити: дневне услуге у заједници (дневни боравак, помоћ у кући, лични пратилац), услуге подршке за самосталан живот (персонална асистенција), као и право на додатак за помоћ и негу другог лица, увећани додатак за помоћ и негу другог лица.

*Услуге:*

*Корисници услуге дневног боравака за децу, младе и одрасле са инвалидитетом (које пружају лиценцирани пружаоци услуга) у току године, , 2017-2021.*

Узраст	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
0 - 5 година	5	14	11	16	9
6 - 14 година	95	195	202	168	153
15 - 17 година	32	84	97	95	97
18 - 25 година	146	393	393	372	333
26 - 64 године	294	843	917	926	972
65 - 79 година	12	15	17	29	20
80 и више година	10	21	26	7	15
Укупно корисника	594	1565	1663	1613	1599

*Извор: Извештаји лиценцираних пружалаца услуга*

*Корисници услуге лични пратилац у току године (које пружају лиценцирани пружаоци услуга), 2017-2021.*

Узраст	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
0 - 5	13	41	65	86	141
6-14	462	788	1028	1488	2014
15 - 17	99	147	235	358	427
18+	42	45	77	179	178
Укупно корисника	616	1021	1405	2111	2760

*Извор: Извештаји лиценцираних пружалаца услуга*

*Корисници услуге помоћи у кући у току године, које пружају лиценцирани пружаоци услуга, 2017-2021.*

Узраст	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
0 - 5 година	9	10	3	7	11
6 - 14 година	64	74	59	60	61
15 - 17 година	28	26	35	27	31
18 - 25 година	25	39	36	41	41
26 - 64 године	1115	1533	1529	1655	1546
65 - 79 година	5040	6742	7040	6793	7044
80 и више година	5727	6998	7579	7415	7704

Укупно корисника	12008	15422	16281	15998	16438
------------------	-------	-------	-------	-------	-------

Извор: Извештаји лиценцираних пружалаца услуга

Корисници услуге персонални асистент у току године, које пружају лиценцирани пружаоци услуга, 2017.-2021.

Узраст	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
18 - 25 година	12	16	19	22	27
26 - 64 године	127	169	188	229	238
65 - 79 година	14	15	17	31	29
80 и више година	0	0	0	2	2
Укупно корисника	153	200	224	284	296

Извор: Извештаји лиценцираних пружалаца услуга

Права:

- додатак за помоћ и негу другог лица, увећани додатак за помоћ и негу другог лица

Корисници основног додатка за помоћ и негу другог лица, 31.12.2017-31.12.2021.

Узраст	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
деца	3657	3828	3867	4369	4485
млади	1152	1124	1132	1154	1157
одрасли	5117	5212	5118	5251	5168
старији	6271	6071	5632	5602	5080
Укупно корисника	16197	16235	15749	16376	15890

Извор: МРЗБСП

Корисници увећаног додатка за помоћ и негу другог лица, 31.12.2017-31.12.2021.

Узраст	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
деца	4028	4154	4113	4204	4334
млади	2335	2336	2364	2372	2355
одрасли	16187	16150	16110	15978	15434
старији	13329	13676	13751	13699	12678
Укупно корисника	35879	36316	36338	36253	34801

Извор: МРЗБСП

Поред наведеног, указујемо да је у Закону о основама система образовања и васпитања прописано да је лични пратилац доступан детету са инвалидитетом односно са сметњама у развоју под условом да је дете укључено у образовну установу, до краја редовног школовања, укључујући завршетак средње школе. Истим Законом предвиђена је подршка групи деце или ученика у установи као и помоћ запосленима од стране *педагошког асистента*, који сарађује и са родитељима, другим законским заступницима, представницима јединица локалне самоуправе, и другим надлежним службама.

**V Становање и смештај:** Подршка у вези са становањем и животним аранжманима у заједници, укључујући прилагођавање дома (нпр. информације о становању и помоћ, подршка у кући, услуге становања уз подршку, финансијска подршка за становање, између осталог);

У складу са Законом о социјалној заштити, особе са инвалидитетом остварују право на *услуге подршке за самосталан живот* (становање уз подршку) и *услуге смештаја* (домски смештај, породични смештај, предах смештај), и то:

- *услуге подршке за самосталан живот (становање уз подршку)*

*Корисници услуге становање уз подршку за ОСИ, 2017-2021.*

<i>Узраст</i>	<i>2017.</i>	<i>2018.</i>	<i>2019.</i>	<i>2020.</i>	<i>2021.</i>
<i>18 - 25 година</i>	4	2	2	3	1
<i>26 - 64 године</i>	28	24	24	18	19
<i>65+ година</i>	2	3	1	0	0
<i>Укупно корисника</i>	<i>34</i>	<i>29</i>	<i>27</i>	<i>21</i>	<i>20</i>

*Извор: Извештаји лиценцираних пружалаца услуга*

- *услуге смештаја (домски смештај, породични смештај, предах смештај)*

*Број корисника са сметњама у развоју на смештају у установама за смештај, 31.12.2017-31.12.2021.*

<i>Старост</i>	<i>2017.</i>	<i>2018.</i>	<i>2019.</i>	<i>2020.</i>	<i>2021.</i>
<i>Деца</i>	<i>551</i>	<i>504</i>	<i>478</i>	<i>434</i>	<i>397</i>
<i>Пунолетни</i>	<i>15197</i>	<i>16223</i>	<i>16651</i>	<i>15238</i>	<i>15931</i>
<i>Укупно</i>	<i>15748</i>	<i>16727</i>	<i>17129</i>	<i>15672</i>	<i>16328</i>

*Извор: Извештаји установа за смештај*

*Корисници услуге предах у току године (које пружају лиценцирани пружаоци услуга) 2017-2021.*

<i>Узраст</i>	<i>2020.</i>	<i>2021.</i>
<i>15 - 17 година</i>	<i>2</i>	<i>12</i>
<i>18 - 25 година</i>	<i>6</i>	<i>14</i>
<i>26 - 64 године</i>	<i>30</i>	<i>39</i>
<i>65 - 79 година</i>	<i>28</i>	<i>77</i>
<i>Укупно корисника</i>	<i>66</i>	<i>142</i>

*Извор: Извештаји лиценцираних пружалаца услуга*

**VI Подршка породици и домаћинству:** Подршка породицама и домаћинствима са члановима са инвалидитетом (нпр. неформална подршка особама са инвалидитетом, укључујући радно одсуство везано за негу и изградњу капацитета за неформалну негу и подршку, мреже у заједници и програме мобилизације заједнице, вршњачке групе за подршку, локализовани програми интервенције, круг подршке, подршка у раном детињству, нега за предах, између осталог);

Осим поменутих видова подршке издвајају се:

- *накнада зараде, односно накнаду плате за време одсуства са рада ради посебне неге детета.*
- *право на посебну новчану накнаду,*
- *саветодавно-терапијске и социо-едукативне услуге*

*Просечан број корисника посебне новчане накнаде 2017-2021*

<i>Година</i>	<i>2017.</i>	<i>2018.</i>	<i>2019.</i>	<i>2020.</i>	<i>2021.</i>
<i>Просечан број корисника</i>	<i>537</i>	<i>539</i>	<i>550</i>	<i>561</i>	<i>556</i>

*Извор: МРЗБСП*

VII Додатни трошкови везани за инвалидитет: финансијска подршка за плаћање услуга и роба, укључујући персонализоване буџете и директна плаћања (нпр. готовински трансфери осим замене прихода, додатна средства за покривање услуга подршке, између осталог).

Материјална давања у овој области део су подршке која се остварује кроз систем социјалне заштите у РС. Један од примера је издвајање за *право на накнаду трошкова боравка у предшколској установи за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом.*

1 (б). Које су владине институције, одељења и министарства задужена за буџетирање, финансирање и спровођење наведеног?

*МРЗБСП* примењује законе, политике, планове и стратегије које се односе на индивидуализовану подршку особама са инвалидитетом, посебно у областима у Упитнику наведеним под IV,V, VI и VII.

*МРЗБСП* је у 2021. години, обезбедило следећу финансијску подршку:

- *Програмски конкурс за унапређење положаја особа са инвалидитетом Републици Србији у 2021. години* - кроз овај ниво се финансира или се учествује у финансирању активности које реализује 33 савеза удружења особа са инвалидитетом и 512 локалних организација у саставу савезау износу од 248.683.603 динара (2.107.488,16 ЕУР);
- *Стално отворени конкурс за унапређење положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији у 2021. години* - кроз овај ниво финансира се или учествује у финансирању програма које реализују удружења особа са инвалидитетом и друга удружења грађана регистрована на територији РС чији је циљ побољшање приступачности физичког окружења, унапређење просторно – техничких услова за рад удружења, изједначавање могућности особа са инвалидитетом и други програми којима се утиче на унапређење положаја особа са инвалидитетом, чиме је обезбеђено финансирање 106 различитих програма. За ове намене утрошено је 180.022.055 динара (1.525.610ЕУР);

- У циљу остваривања права на ослобађање од плаћања царинских дажбина на увоз моторних возила особа са инвалидитетом исплаћена је рефундација плаћеног ПДВ-а особама са инвалидитетом код којих је утврђено телесно оштећење од 100% по једном основу у укупном износу од 7.392.812 динара (62.650 ЕУР), за 40 особа са инвалидитетом које су оствариле право на повраћај средстава. За 28 превозничких предузећа извршена је исплата накнаде трошкова за извршени превоз особа са инвалидитетом у укупном износу од 9.291.086 (78.738 ЕУР), док је накнада трошкова банкарских услуга на име плаћеног ПДВ-а за увоз моторних возила за особе са инвалидитетом, које су оствариле право на повраћај, извршена у укупном износу у укупном износу од 56.530 динара (480 ЕУР).

Услуга *лични пратилац детета* спада у услуге из домена социјалне заштите (група услуга: Дневне услуге у заједници) у надлежности је *МРЗБСП*

Облици подршке у области образовања буџетирају се и од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја, и то:

- Израда и примена ИОП-а;
- Рад ресурсних центара;
- Прилагођавање полагања завршних испита;
- Додатна подршка деци и ученицима у предшколским установама, основним и средњим школама;
- Обезбеђивање прилагођених уџбеника;
- Обезбеђивање једнаких услова и приступа образовању;
- Заштита од дискриминације;
- Могућност учења знаковног језика;
- Педагошки асистенти за рад са децом и ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом;
- Обуке за педагошке асистенте;
- Саветници спољни сарадници за инклузивно образовање, образовање на језицима националних мањина и заштита од насиља и дискриминације;
- Примена афирмативних мера за упис у средњу школу;
- Развијање механизма превенције и заштите од дискриминације, и др.

У буџету јединице локалне самоуправе обезбеђују се средства за остваривање додатне подршке детету и ученику у складу са мишљењем Интерресорне комисије, осим за оне за које се средства обезбеђују у буџету РС, обезбеђују се, као и средства за превоз, смештај и исхрану деце и ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом и њихових пратилаца, без обзира на удаљеност места становања од школе. Успостављање услуге лични пратилац спроводи се кроз локалне самоуправе, која ову услугу треба да успостави посебним актом којим се регулише и начин финансирања особа које се ангажују као лични пратилац детета.

1 (ц). Како је социјална и солидарна економија (трећи сектор, непрофитни сектор), посебно сектор особа са инвалидитетом, укључена у буџетирање, финансирање и спровођење горе наведеног (1(а).)?

*Савет за особе са инвалидитетом* је стручно и саветодавно тело Владе РС и бави се питањима друштвеног и економског положаја особа са инвалидитетом. Савет покреће иницијативе за координацију у поступку доношења прописа, спровођење законодавних и других аката о заштити особа са инвалидитетом, успостављање сарадње са владиним и невладиним међународним организацијама које се баве заштитом особа са инвалидитетом. Задаци Савета су: иницирање мера за усклађивање политика Владе РС у областима које се односе на особе са инвалидитетом, иницирање усвајања мера за изградњу кохерентних политика у овом домену, препоруке за остваривање социјалних индикатора у области бриге за особе са инвалидитетом, предлагање политика остваривања права у складу са међународном Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом, као и друга питања која се односе на унапређивања положаја у друштву.

*Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС)* основана је 22. јула 2017. године и представља удружени покрет особа са инвалидитетом Србије и најважнију снагу у заступању интереса и потреба преко 800.000 особа са инвалидитетом и њихових правних заступника. Наиме, неформална мрежа организација цивилног друштва које се баве проблемима особа са инвалидитетом и која је деловала деценијама, те године је прерасла у формалну мрежу са правним статусом. Особе са инвалидитетом и преко својих организација и НООИС-а непосредно учествују у раду Савета за особе са инвалидитетом и прате рад свих надлежних органа и тела у Републици Србији, када се баве питањима од значаја за све особе са инвалидитетом.

Овом приликом, истакли бисмо да је Влада РС још 2014. године образовала *Савет за праћење примене препорука механизма УН за људска права*<sup>28</sup>, са циљем испуњавања препоруке из Другог циклуса Универзалног периодичног прегледа. Радом овог механизма успоставља се увид у квалитет и динамику испуњавања међународно прихваћених обавеза у непосредној надлежности државних органа што ће резултирати тиме да се кроз адекватну примену препорука унапреди стање људских права и побољша положај осетљивих група у друштву. Савет свој рад заснива на принципу инклузивности и принципу транспарентности. Инклузивност подразумева да су у рад Савета укључени поред органа извршне власти и представници Парламента, независна тела, организације цивилног друштва, и други релевантни актери. Савет је укључио организације цивилног друштва у свој рад кроз креирање и закључивање Меморандума. До сада је меморандуме са Саветом потписало 14 организација цивилног друштва међу којима су и организације којима су у фокусу рада особе са инвалидитетом. Како се један део препорука односи на особе са инвалидитетом јасно је да и овај механизам доприноси унапређењу положаја особа са инвалидитетом као једној од најосетљивих друштвених група.

Овом приликом истичемо да је у фебруару 2022. године усвојен и Закон о социјалном предузетништву<sup>29</sup> који ће почети са применом у новембру 2022. године. Приликом доношења закона спроведен је широк консултативни процес. Законом се уређују област деловања социјалног предузетништва, правни положај, права и обавезе субјеката, услови за стицање, регистрација и престанак статуса социјалног предузетништва, појам и подршка друштвено осетљивих група, подстицање развоја социјалног предузетништва, извештавање, надзор и друга питања од значаја за социјално предузетништво. Циљ закона је стварање повољног пословног окружења за развој социјалног предузетништва,

<sup>28</sup> „Службени гласник”, бр. 140/2014 и 11/2020

<sup>29</sup> Службени гласник РС, бр. 11/2022



развијање свести о значају социјалне економије и социјалног предузетништва и задовољење идентификованих друштвених потреба. Овим законом дефинисане су друштвено осетљиве групе као групе грађана којима је потребна додатна системска подршка како би се могли равноправно укључити у животне токове заједнице, међу којима су свакако и особе са инвалидитетом. Прописано је пружање активне подршке кроз запошљавање и унапређење пословања субјеката социјалног предузетништва, што ће бити прецизније утврђено *Програмом развоја социјалног предузетништва*, који ће Влада, на предлог *МРЗБСП* доносити на петогодишњем нивоу. Овим законом прописано је и успостављање *Савета за социјално предузетништво* чији рад се заснива на партнерству јавног и приватног сектора, односно чине га једнак број представника јавног и приватног сектора.

За подршку предузећима за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом обезбеђена су средства за субвенције зарада за запослене особе са инвалидитетом у износу од 644.855.644 динара (5.464.878 ЕУР). Ово право је остварило 63 предузећа. Такође, за око 1.010 особа са инвалидитетом, за побољшавање услова рада, путем јавног позива, подржано је финансирање 48 пријава предузећа, у износу од 175.000.000 динара (1.483.050 ЕУР).

1 (д). Како су особе са инвалидитетом и њихове репрезентативне организације укључене у осмишљавање и праћење горе наведеног питања (1(а))?

Нови сазив, од 2021. године, Савета за особе са инвалидитетом врши координацију са надлежним државним органима у доношењу законских прописа, праћети реализацију преузетих међународних обавеза, унапређење сарадње са организацијама цивилног друштва и разматрања питања друштвеног и економског положаја особа са инвалидитетом НОИС и други савези удружења особа са инвалидитетом су значајан партнер у креирању политике усмерене ка заштити права и унапређењу положаја особа са инвалидитетом.

У том смислу репрезентативне организације особа са инвалидитетом имају своје представнике у НООИС, а посредством НООИС-а и у Савету за особе са инвалидитетом. На тај начин организације могу да прате рад свих надлежних органа и тела у РС, која се баве питањима од значаја за све особе са инвалидитетом, али и да осмишљавају и предлажу активности од значаја за своје чланове, које ће надлежни органи спроводити.

Држава је финансијску подршку усмерила на програме које релаизују савези и удружења а од посебне су важности су програми којима је циљ већи степен укључености особа са инвалидитетом у социјални и економски живот друштва. Сарадња са савезима удружења особа са инвалидитетом постоји како у поступку припреме Програмског конкурса и подношења пријава на конкурс, тако и током реализације планираних активности. Подршка је усмерена ка даљем јачању капацитета предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, као посебног облика запошљавања особа са инвалидитетом. С тим у вези, у 2021. години пружена је финансијска подршка организацијама које спровode програме од јавног интереса кроз два јавна конкурса (Програмски и Стално отворени конкурс) у укупном износу од 428.705.658,87 динара (3.633.098,80 ЕУР).

Такође, у складу са Уредбом о средствима за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма од јавног интереса<sup>30</sup> која реализују удружења и Министарство просвете, науке и технолошког развоја сваке године подржава програме од јавног интереса значајне за предуниверзитетско образовање а реализују их удружења грађана. Један део средстава намењен је за програме унапређивања и развоја социјалне и образовне инклузије деце са сметњама у развоју и инвалидитетом. Организације кроз пројекте доприносе развоју инклузивног образовања и укључивања деце и особа са сметњама у развоју и инвалидитетом у друштвени живот.

2 (а). Да ли ваша земља има законодавство или политику, на било ком нивоу власти, која регулише и координира систем неге и подршке који узима у обзир поменуте области у претходном питању 1(а)? Молимо наведите референце на документацију.

Од значаја су сви закони и други прописи који су наведени у првом делу Упитника.

Кључне стратегије које се баве наведеним системима подршке су поменуте: Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период 2020. до 2024. године; Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године као и Стратегија превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године.

На националном нивоу постоји *Заједничко тело за подршку и координацију надзора над радом интерресорних комисија* које се састоји од високих представника четири ресорна министарства Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Министарства здравља, *МРЗБСП* и Министарства државне управе и локалне самоуправе, као и представника других органа и тела. На нивоу свих јединица локалних самоуправа (општине, градови) успостављене су и функционишу интерресорне комисије. Задатак Комисија је да процењују потребе за додатном подршком, препоручују додатну подршку, прате примену предложених мера подршке, и оцењују потребу за изменама мера подршке у образовању, социјалној заштити и здравственој заштити.

2 (б). Ако да, опишите како се финансира систем неге и подршке и који је проценат обухваћене популације која испуњава услове.

Одговор у вези са описом финансирања система дат је детаљније кроз образлагање у вези са питањем бр. 1.

3. Да ли ваша земља има стратегију за развој законодавства, политике и програма који ће омогућити развој система подршке као што је описано у питању 1(а) изнад, што укључује циљеве, индикаторе и механизам одговорности? Молимо наведите референце на документацију.

Целокупна нормативни и стратешки оквир који је наведен има за циљ унапређење и развој система подршке.

<sup>30</sup> Орлово, С. (2019). Државна агенција РС за социјалну заштиту.

Овом приликом указујемо и да ће Пројекат *“Унапређени равноправни приступ и завршавање предуниверзитетског образовања за децу којој је потребна додатна образовна подршка (Учимо сви заједно)”*, који финансира Европска унија, а спроводе Министарство просвете, науке и технолошког развоја и УНИЦЕФ Србија, током три године спровођења (2021–2024) директно утицати на даљи развој и унапређивање инклузивног образовања у Србији. Пројектом је планиран обухват минимум 10 одсто школа у Србији кроз јачање компетенција 4.000 стручњака из образовања и из других области, као и око 1000 професионалаца из свих интерресорних комисија у Србији. Планирана је подршка развоју заједница професионалног учења и менторска подршка просветним радницима кроз модел установе за инклузивно образовање, рад саветника стручних сарадника, активности ресурсних центара и рад мрежа инклузивног образовања у 20 општина које су директно укључене у пројекат. Пројекат ће допринети оснивању и развијању рада три ресурсна центара и набавци асистивних технологија за подршку образовању ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом, а подржаће и рад Националне коалиције за инклузивно образовање. У пројекту ће бити унапређен Оквир за праћење инклузивног образовања у Србији, који је израђен 2014. године, а такође ће бити израђена и Студија финансирања инклузивног образовања.

4. Молимо наведите податке о особама са инвалидитетом, породицама и домаћинствима који имају приступ системима неге и подршке описаним у 1(а) и 2(а).

Ближи подаци дати су кроз статистику у одговору на питање бр. 1. / IV, V и VI.

5. Наведите податке о утицају пандемије COVID-19 на особе са инвалидитетом и породице и домаћинства са члановима са инвалидитетом (стопе смртности разврстане по статусу инвалидитета, стопе смртности у институцијама у поређењу са онима који живе у заједници, утицај на приходе као последица поремећаја у подршци или повећаним потребама за подршком и бригом, поремећајима у услугама подршке, између осталог).

На почетку пандемије вирусом COVID-19, особе са инвалидитетом нису биле у довољној мери препознате као посебно погођена групација. Нарочито су биле угрожене особе у колицима и особе са интелектуалним инвалидитетом.

Међутим, кроз сарадњу надлежних институција постепено су превазилажени бројни проблеми у вези са приступачношћу у пружању различитих услуга у областима здравства, образовања, рада и запошљавања, слободе кретања, функционисања сервиса подршке... Био је велики изазов да се на адекватан начин одговори на специфичне потребе у условима који до сада нису виђени. У сарадњи надлежних институција, обезбеђено је функционисање сервиса подршке персоналних асистената, личних пратилаца и помоћ у кући. Превазиђене су тешкоће у вези са ограничењем кретања особа са интелектуалним инвалидитетом и њихових пратилаца.

Особама са оштећеним слухом омогућен је адекватан приступ важним информацијама, сајтовима и обраћањима званичника.

Образовање деце са инвалидитетом био је један од великих изазова, посебно приступ образовању деце са интелектуалним и сензорним инвалидитетом.

У погледу здравствене заштите највише су биле погођене особе на дијализи. У сарадњи са *МРЗБСП*, НООИС је обезбедио довољну количину дезинфекционих средстава, маске и друге заштитне опреме која је подељена савезима и удружењима и затим дистрибуирана до особа са инвалидитетом.

*МРЗБСП* је формирало вајбер групу, која је особама са инвалидитетом била од велике помоћи у погледу информисаности и јаче међусобне повезаности.

На сајту НООИС-а објављено је истраживање о положају особа са инвалидитетом за време пандемије, у оквиру којег су спроведени тзв. дубински интервјуи и попуњавање упитника од стране државних органа, што је омогућило доношење адекватних препорука у кључним областима и стварање повољнијег правног оквира за време ове пандемије.

## Responses of Republic of Serbia to the Questionnaire of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights - OHCHR Annual Thematic Study on the Rights of Persons with Disabilities and Support Systems

1 (a).

I

- *Constitutional, legal and bylaws framework*

The Constitution of the Republic of Serbia<sup>31</sup> stipulates that all are equal before the Constitution, and law, and prohibits any form of discrimination, based particularly on mental or physical disability. Furthermore, to persons with disabilities special social protection shall be guaranteed (Article 69).

The Republic of Serbia ratified in 2009 the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol<sup>32</sup>. The initial report on the implementation of this Convention was presented in 2016, while the subsequent report will be submitted in 2023.

At the beginning of 2020, Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired or Otherwise Print Disabled, was adopted.

The Law on Prevention of Discrimination Against Persons with Disabilities<sup>33</sup> regulates general mode of prohibition of discrimination based on disability, special cases of discrimination of persons with disabilities, procedure for the protection of persons exposed to discrimination, and measures undertaken for encouraging equality and social inclusion of persons with disabilities.

The Law on Sign Language<sup>34</sup> regulates the use of sign language, learning of sign language, right to use of services of a sign language interpreter, the manner of the use of services of a sign language interpreter, measures for encouraging the application and improvement of sign language through informing and education in sign language, and other issues of importance for the use of sign language.

For harmonisation with the *Hyogo Framework of Action in the period 2005-2015* and *Sendai Framework for Action in the period 2015-2030*, in whose focus is the very status of persons with disabilities, the Law on Disaster Risk Reduction and Management of Emergency Situations<sup>35</sup> was adopted. Through the *participation and solidarity principle* the Law distinguishes persons with disabilities as a particularly vulnerable social group with a priority for evacuation and implementation of other measures and activities in disaster risk management, where the persons with disabilities and the persons taking care of them are exempt from the obligation of performing protection and rescue tasks. Besides, it is stipulated that information and communications shall be delivered in an accessible and easily understandable form and format, including sign language and Braille alphabet.

---

<sup>31</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, Nos. 98/2006 and 115/2021

<sup>32</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia – International Treaties, No. 42/2009 of 2 June 2009

<sup>33</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia – International Treaties, No. 1/2020

<sup>34</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, Nos. 33/2006 and 13/2006

<sup>35</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, Nos. 22/2006 and 12/2006

In the social welfare field, the laws which certainly relate to the welfare of persons with disabilities, are as follows: Law on Social Welfare<sup>36</sup>, Law on Rights of Beneficiaries of Temporary Accommodation Provided in Social Welfare<sup>37</sup> and Social Card Law<sup>38</sup>.

In the field of education, the laws relating to support and overcoming barriers that limit the ability of communication and understanding in the Republic of Serbia, are as follows:

The Law on Preschool Education<sup>39</sup> prescribes support to children from vulnerable groups and foresees that in the Preschool Curriculum, the manner of developing individualised access in providing educational and pedagogical work and support to children and families from vulnerable social groups, observing the development, educational, healthcare and sociocultural needs of children, shall be elaborated. To children who need, due to social deprivation, developmental impairments and disabilities, additional support in education, the preschool institution shall provide elimination of physical and communication barriers, perform adjustments and, if necessary, ensure the implementation of an Individualised Education Plan (IEP1). Children with developmental impairments and disabilities shall exercise the right to additional support in a learning educational group, with an individualised plan or individualised education plan, and in a development group, pursuant to an Individualised Education Plan. The child shall be enrolled in the development group only on the basis of the opinion of an interdepartmental commission with the consent of parents, or other legal representatives. While attending the preschool programme, the development of the child shall be monitored and on the basis of the proposal of the Inclusive Education Team, the child can be transferred from the development group to the educational group.

The Law on the Fundamentals of the Education System<sup>40</sup> does not permit differences in the education of children and students with developmental impairments and disabilities and other children and students. Furthermore, it prescribes that educational and pedagogical work for persons using sign language, i.e. special alphabet or other technical solutions, may be performed in sign language and with the tools provided in this language. The Law introduces Resource Centres with the aim of providing professional support to children, students and adults with developmental impairments and disabilities, their families and other educational institutions. Also, the development of *Individualised Education Plans* (IEP) is foreseen, aiming at optimal development of children and students and achieving educational outcomes in accordance with the prescribed goals and principles, and/or satisfying educational needs of children and students. The Law prescribes that an institution's Development Plan shall also include *measures for the improvement of accessibility of adequate forms of support and reasonable adjustments as well as quality of education for children and students who need additional support...*. The school curriculum shall also include the manner of adjustments of work and conditions; goals and outcomes, as well as content of educational work and the manner of achieving additional support for pupils. This Law prescribes that when it is in the child's best interest, the school may postpone the enrolment by one year.

The Law on Secondary Education<sup>41</sup> foresees classes in sign language and with the help of tools of this language as well as the possibility of taking the secondary school final exams in

---

<sup>36</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 24/2011

<sup>37</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 126/2021

<sup>38</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 14/2021

<sup>39</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 18/2010-48, 101/2017-8, 113/2017-276 (др. закон), 10/2019-3, 129/2021-15

<sup>40</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, Nos. 88/17, 88/17, 27/18, 10/19, 6/20 and 129/21

<sup>41</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, Nos. 55/2013, 101/2017, 27/2018 – other law, 6/2020, 52/2021, 129/2021 – other law and 129/2021

conditions which provide overcoming of physical and communication barriers. Teams for inclusive education and providing school additional support shall prepare the conditions for organising and implementing the general secondary school final exams. Under the same conditions, the students shall perform the vocational and artistic graduation. Furthermore, the Law prescribes taking of the final exams of secondary vocational education in conditions which provide overcoming of physical and communication barriers; also, it is possible to make exemptions from taking an exam when it comes to school subjects, for which achievement standards have been adjusted during education, or taking an exam partially in accordance with the individualised education plan. School teams shall prepare plans for the organisation and implementation of the final exam for the students.

The Law on Textbooks<sup>42</sup> foresees *textbooks adjusted to* educational needs of students with developmental impairments and disabilities. Furthermore, it defines *additional teaching tools* in accordance with the needs and capabilities of students and contributions to the fulfilment of goals and outcomes of the relevant subject. The Law prescribes that for educational and pedagogical work with children, students and adults with visual impairments, textbooks, manuals, additional teaching tools, didactic tools and didactic game tools shall be issued in Braille alphabet, in electronic form or adjusted formats (content in enlarged print, photos processed for the needs of visually impaired students, photographic magnifications, relief drawings, schemes, cards, audio, i.e. other forms or media). The provisions of this Article are accordingly applied to electronic supplementary material as well. The manual catalogue also contains manuals with adjusted alphabet and/or formats for students and adults with developmental impairments and disabilities.

The mentioned laws in the field of education are elaborated in more detail in the following Rulebooks:

- Rulebook on the manner of textbook adjustment<sup>43</sup>;
- Rulebook on more detailed instructions for determining the right to Individualised Education Plan, its application and evaluation<sup>44</sup>;
- Rulebook on additional educational, healthcare and social support to children, students and adults<sup>45</sup>;
- Rulebook on the criteria and standards for providing additional support in education of children, students and adults with developmental impairments and disabilities in the learning education group, i.e. other school and family<sup>46</sup>;
- Rulebook on the final exam curriculum in primary education<sup>47</sup>;
- Rulebook on the secondary school enrolment<sup>48</sup>;
- Rulebook on more detailed criteria for recognizing the forms of discrimination by employees, children, students or third parties in an educational institution<sup>49</sup>;
- Rulebook on the actions undertaken by an institution in case of suspected or identified discriminatory behaviour and insult to reputation, honour or dignity of a person<sup>50</sup>;
- Rulebook on pedagogical assistants and andragogical assistants<sup>51</sup>;

---

<sup>42</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, Nos. 55/2013, 101/2017, 27/2018 – other law, 6/2020, 52/2021, 129/2021 – other law, and 129/2021

<sup>43</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 21/2020

<sup>44</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 74/2018

<sup>45</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 80/2018

<sup>46</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 70/ 2018

<sup>47</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. – Education Gazette, Nos. 1/11, 1/12, 1/14, 12/14, 2/18 and 3/21

<sup>48</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 42/2022

<sup>49</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 22/2016

<sup>50</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 65/2018

<sup>51</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 97/2019

- Rulebook on the Resource Centre<sup>52</sup>.

- Strategic framework

As regards strategic acts, the Government of the Republic of Serbia adopted the Strategy for the improvement of the position of persons with disabilities in the Republic of Serbia for the period 2020-2024<sup>53</sup>. The goal of the Strategy is to improve the overall social and economic position of persons with disabilities, and their equal participation in the society by removing obstacles in the area of accessibility, participation, equality, employment, education and training, social welfare, health and other areas of life, which contribute to equalizing their opportunities and achieving inclusive equality.

Another important strategic document of the Government in this field is the Strategy for deinstitutionalisation and development of social welfare services in the community for the period 2022-2026<sup>54</sup>. This act should enable the development of social welfare services in the community, which will make the social welfare beneficiaries, who need more intensive support, to fulfil most of their needs in their environment out-of-institutions. It is primarily directed at persons with intellectual and mental impairments, who are at the greatest risk of being placed in an institution and social exclusion

As regards the measures undertaken, we could emphasise the following:

With the aim of removing barriers and creating conditions for the population of the deaf and hearing-impaired persons to exercise on an equal basis their rights and express their needs, the Ministry of Labour, Employment, Veteran and Social Policy (*MLEVSP*), *actively conducts open competitions*, thus supporting the activities of both Republic and Provincial Associations of Deaf and Hard of Hearing Persons and their organisations.

For the improvement of accessibility of information and removal of communication barriers, MLEVSP supported *funding of deaf interpreter services*, engaging deaf interpreters who contribute to the removal of communication barriers of deaf and hearing-impaired persons.

Furthermore, *funding of video relay services and deaf interpreter services in the field* was introduced, thus providing, by engagement of deaf interpreters, through the City of Belgrade Organisation of Deaf Persons, in cooperation with the Association of Deaf and Hard of Hearing Persons of Serbia, deaf interpreter services to deaf and hearing-impaired persons from Serbia, the region and diaspora, in such a manner that the potential users of these service, for the fulfilment of their needs in the territory of Serbia and Belgrade, can make calls to the Video Relay Centre.

In 2021, MLEVSP allocated *for the work of the Republic and Provincial Associations and 44 local associations of deaf and hard of hearing persons a total amount of RSD 34,922,634* (EUR 295,954), of which to the Association of Deaf and Hard of Hearing Persons of Serbia and local organisations it includes, for the interpreter service and video relay centre, total amount of RSD 13,215,240 was approved, while for the interpreter service of the Association of Deaf and Hard of Hearing Persons of Vojvodina, the amount of RSD 318,000 was approved, while for the interpreter service in provincial organisations, the amount of RSD 4,368,000 was approved.

---

<sup>52</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 80/2021

<sup>53</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 44/20

<sup>54</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 12/22



An example of cooperation and joint action for the improvement of the position of persons with disabilities is the *National Centre for Serbian Sign Language Interpreting*, which officially started to operate in September 2021. Its services will be available 24 hours a day.

*In competitions for the improvement of the position of blind and visually-impaired persons, for the work of the Republic and Provincial Associations and 44 local associations they include, MLEVSP allocated in 2021 total amount of RSD 29,764,286 (EUR 252,239) as follows: for the support to the Association of the Blind of Serbia and for 32 associations it includes, RSD 20,993,286, and for support to the Association of the Blind of Vojvodina and 12 associations it includes, RSD 8,761,000.*

*MLEVSP provided in the previous multi-annual period, inter alia, funds for complete reconstruction and renovation of the warehouse for storage of Braille books of the Library "Dr. Milan Budimir" in the amount of RSD 5,902,410 (EUR 50,020). This is the largest library of this type in the Balkans and one of the biggest in Europe, possessing a modern audiobook recording studio, multimedia room and three Braille printers.*

The Ministry of Education, Science and Technological Development performed the *Analysis of the activities undertaken by higher education institutions in the Republic of Serbia for the improvement of accessibility and easier movement and communication of students with developmental impairments and disabilities*. The Analysis included 58 faculties, two University Rectorates (in Novi Sad and Pristina) and the Niš University Library. The faculties provided support to students in different ways (enlarged letter font, printed material which facilitates attending courses and provision of teaching/learning materials in electronic form, attending courses through Moodle learning platform, recording and production of audiobooks in the teaching/learning process, software for visually impaired persons, inductive loop, equipment for visually impaired persons – Braille printer, electronic magnifying glass, adequate software).

## II

As could be seen from the already given answers, many regulations contain provisions which in the field of education guarantee procedures and support for providing and understanding information for children, students and adults, primarily through Individualised Education Plans, but also through other various forms of educational support, in accordance with the needs of children and students.

According to the Rulebook on the Resource Centre, the tasks of the Resource Centre in the community are performed by institutions granted the Resource Centre status by the Ministry of Education, Science and Technological Development, based on the fulfilment of the criteria as regards the quality of work, equipment, human resources and cooperation achieved. Among other tasks of the Resource Centre, the following are mentioned: providing support to the *professional orientation teams in primary schools, i.e. career guidance and counselling teams in secondary schools*, as well as providing *professional orientation and career guidance and counselling to students and adults*.

*Peer support* is foreseen within preventive and intervention measures prescribed in the mentioned, particularly when it comes to activities and measures of support related to desegregation of students. Preventive activities are prescribed (providing additional support for the inclusion in the peer group and inclusive education through the measures of

individualised education, intensive learning of Serbian language or the languages of national minorities, and other support measures in accordance with the needs of the participants in education), as well as activities implemented by the institution within the desegregation plan (forming a peer team for the support to newcomers students, inclusion of the student parliament and explaining the significance of its role in the whole process). Measures to be applied for individuals during the desegregation process are prescribed (organising intensive learning – individualised supplementary classes, additional classes and individualised work, adequate peer support to children and students who do not know the language of teaching, organising peer learning, everyday joint activities and educational and pedagogical work with peers from other school classes, and development of a transition plan to regular classes with the aim of inclusion and organising the seating arrangement of children and students in the classroom within a school class or group implying frequent rotations).

### III

The Law on Movement Using Guide-Dogs<sup>55</sup>, adopted in 2015, provides respect for human rights and dignity of persons with disabilities; inclusion in all spheres of social life on an equal basis by enabling movement with the help of a guide-dog in all public facilities, public surfaces, workspace, as well as the use of all means of public transport; equality and prohibition of discrimination, which is enabled by exercising the right to liberty of movement as well as socially responsible business.

The Rulebook on medical technical aids provided from the mandatory health insurance funds<sup>56</sup> determines the type, i.e. class and category of medical technical aids, indications, duration and renewal, as well as conditions and manner for exercising the right to aids provided to the insured persons by the Republic Fund of Health Insurance from the mandatory health insurance funds. The Rulebook also determines possible additional payment for the aids, as well as conditions and manner of realisation of the additional payment.

In the Rulebook on additional educational, healthcare and social support to children, students and adults, one of the measures is also adjustment of the environment by installing ramps, handrails, elevators, adjusting accessible toilets, adjusting accessible routes, by installing lamps, sign pads, signs for doors, mobility maps, installing audio and light signals, etc. A support measure is also providing transport to children, students and adults who cannot use means of public transport, and, if necessary, for their companions as well, for education purposes or use of other services of social and health insurance, regardless of the distance from the place of residence. Decisions on the provision of aids, such as cochlear implant, hearing aid, wheelchair, Braille machine, and the like, are made by the interdepartmental commission, which informs parents and/or other legal representatives and the adults, and refers them to the competent persons.

The mentioned Rulebook on the Resource Centre prescribes that one of the tasks is performing the assessment of adequate types of assistive technology, professional counselling and support. The goal of establishing a Resource Centre is the improvement of the quality of inclusive education.

Furthermore, the mentioned *Analysis of the activities undertaken by higher education institutions in the Republic of Serbia for the improvement of accessibility and easier movement and communication of students with developmental impairments and disabilities*

<sup>55</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 29/2015

<sup>56</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, Nos. 5/2020, 12/2020, 122/2020, 10/2022 and 12/2022

shows that access ramps and accessible routes were provided by 37 faculties; installation of accessible toilets was confirmed in the answers of 13 faculties, while 20 faculties confirmed the installation of elevators. The answers also contain other examples of the improvement in accessibility and easier movement (tactile map for visually impaired persons, rubber tactile strips for facilitating safe movement of blind and visually impaired persons, lowered windows of the Service for Teaching and Student Affairs, and wide enough doors of all classrooms and amphitheatres to allow persons using wheelchairs to enter).

#### IV

In accordance with the Law on Social Welfare, persons with disabilities, as regards out-of-institution social welfare services within local communities, can get: daily services in the community (day care centre, home assistance, personal companion), independent living support services (personal assistance), as well as the right to allowance for assistance and care of other person and increased allowance for assistance and care of other person.

#### *Services:*

*Beneficiaries of day care centre services for children, youth and adults with disabilities (provided by licensed service providers) during the year, 2017-2021*

<i>Age</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>2021</i>
<i>0 - 5</i>	<i>5</i>	<i>14</i>	<i>11</i>	<i>16</i>	<i>9</i>
<i>6 - 14</i>	<i>95</i>	<i>195</i>	<i>202</i>	<i>168</i>	<i>153</i>
<i>15 - 17</i>	<i>32</i>	<i>84</i>	<i>97</i>	<i>95</i>	<i>97</i>
<i>18 - 25</i>	<i>146</i>	<i>393</i>	<i>393</i>	<i>372</i>	<i>333</i>
<i>26 - 64</i>	<i>294</i>	<i>843</i>	<i>917</i>	<i>926</i>	<i>972</i>
<i>65 - 79</i>	<i>12</i>	<i>15</i>	<i>17</i>	<i>29</i>	<i>20</i>
<i>80+</i>	<i>10</i>	<i>21</i>	<i>26</i>	<i>7</i>	<i>15</i>
<i>Total number of beneficiaries</i>	<i>594</i>	<i>1565</i>	<i>1663</i>	<i>1613</i>	<i>1599</i>

*Source: Reports of licensed service providers*

*Beneficiaries of personal companion services during the year (provided by licensed service providers), 2017 - 2021*

<i>Age</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>2021</i>
<i>0 - 5</i>	<i>13</i>	<i>41</i>	<i>65</i>	<i>86</i>	<i>141</i>
<i>6-14</i>	<i>462</i>	<i>788</i>	<i>1028</i>	<i>1488</i>	<i>2014</i>
<i>15 - 17</i>	<i>99</i>	<i>147</i>	<i>235</i>	<i>358</i>	<i>427</i>
<i>18+</i>	<i>42</i>	<i>45</i>	<i>77</i>	<i>179</i>	<i>178</i>
<i>Total number of beneficiaries</i>	<i>616</i>	<i>1021</i>	<i>1405</i>	<i>2111</i>	<i>2760</i>

*Source: Reports of licensed service providers*

*Beneficiaries of home assistance services during the year, provided by licensed service providers, 2017-2021*

<i>Age</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>2021</i>
<i>0 - 5</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>3</i>	<i>7</i>	<i>11</i>
<i>6 - 14</i>	<i>64</i>	<i>74</i>	<i>59</i>	<i>60</i>	<i>61</i>
<i>15 - 17</i>	<i>28</i>	<i>26</i>	<i>35</i>	<i>27</i>	<i>31</i>
<i>18 - 25</i>	<i>25</i>	<i>39</i>	<i>36</i>	<i>41</i>	<i>41</i>
<i>26 - 64</i>	<i>1115</i>	<i>1533</i>	<i>1529</i>	<i>1655</i>	<i>1546</i>
<i>65 - 79</i>	<i>5040</i>	<i>6742</i>	<i>7040</i>	<i>6793</i>	<i>7044</i>
<i>80+</i>	<i>5727</i>	<i>6998</i>	<i>7579</i>	<i>7415</i>	<i>7704</i>
<i>Total number of beneficiaries</i>	<i>12008</i>	<i>15422</i>	<i>16281</i>	<i>15998</i>	<i>16438</i>

*Source: Reports of licensed service providers*

*Beneficiaries of personal companion services during the year, provided by licensed service providers, 2017-2021*

<i>Age</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>2021</i>
<i>18 - 25</i>	<i>12</i>	<i>16</i>	<i>19</i>	<i>22</i>	<i>27</i>
<i>26 - 64</i>	<i>127</i>	<i>169</i>	<i>188</i>	<i>229</i>	<i>238</i>
<i>65 - 79</i>	<i>14</i>	<i>15</i>	<i>17</i>	<i>31</i>	<i>29</i>
<i>80+</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>2</i>	<i>2</i>
<i>Total number of beneficiaries</i>	<i>153</i>	<i>200</i>	<i>224</i>	<i>284</i>	<i>296</i>

*Source: Reports of licensed service providers*

*Rights:*

- *Allowance for assistance and care of other person, increased allowance for assistance and care of other person*

*Beneficiaries of the basic allowance for assistance and care of other person, 31/12/2017-31/12/2021*

<i>Age</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>2021</i>
<i>Children</i>	<i>3657</i>	<i>3828</i>	<i>3867</i>	<i>4369</i>	<i>4485</i>
<i>Youth</i>	<i>1152</i>	<i>1124</i>	<i>1132</i>	<i>1154</i>	<i>1157</i>
<i>Adults</i>	<i>5117</i>	<i>5212</i>	<i>5118</i>	<i>5251</i>	<i>5168</i>
<i>Seniors</i>	<i>6271</i>	<i>6071</i>	<i>5632</i>	<i>5602</i>	<i>5080</i>
<i>Total number of beneficiaries</i>	<i>16197</i>	<i>16235</i>	<i>15749</i>	<i>16376</i>	<i>15890</i>

*Source: MLEVSP*

*Beneficiaries of increased allowance for assistance and care of other person, 31/12/2017-31/12/2021*

<i>Age</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>2021</i>
<i>Children</i>	<i>4028</i>	<i>4154</i>	<i>4113</i>	<i>4204</i>	<i>4334</i>
<i>Youth</i>	<i>2335</i>	<i>2336</i>	<i>2364</i>	<i>2372</i>	<i>2355</i>
<i>Adults</i>	<i>16187</i>	<i>16150</i>	<i>16110</i>	<i>15978</i>	<i>15434</i>
<i>Seniors</i>	<i>13329</i>	<i>13676</i>	<i>13751</i>	<i>13699</i>	<i>12678</i>

<i>Total number of beneficiaries</i>	<i>35879</i>	<i>36316</i>	<i>36338</i>	<i>36253</i>	<i>34801</i>
--------------------------------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------

*Source: MLEVSP*

In addition to the above stated, we would like to point out that the Law on the Fundamentals of the Education System prescribes that a personal companion is available to a child with disabilities or developmental impairments provided that the child is part of an educational institution until the end of regular schooling, including the completion of a secondary school. The Law envisages that support will be provided for a group of children or students in the institution, as well as assistance for the employees by a *pedagogue assistant* who will also cooperate with parents, other legal representatives, representatives of local self-government units, and other competent services.

V

In accordance with the Law on Social Welfare, persons with disabilities exercise the right to *independent living support services* (supported living services) and *accommodation services* (residential placement, foster care, respite housing), that is:

- *Independent living support services (supported living services)*

*Beneficiaries of supported living services for persons with disabilities, 2017-2021*

<i>Age</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>2021</i>
<i>18 - 25</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>
<i>26 - 64</i>	<i>28</i>	<i>24</i>	<i>24</i>	<i>18</i>	<i>19</i>
<i>65+</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Total number of beneficiaries</i>	<i>34</i>	<i>29</i>	<i>27</i>	<i>21</i>	<i>20</i>

*Source: Reports of licensed service providers*

- *Accommodation services (residential placement, foster care<sup>57</sup>, respite housing)*

*The number of beneficiaries with developmental impairments in housing facilities, 31/12/2017-31/12/2021*

<i>Age</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>2021</i>
<i>Children</i>	<i>551</i>	<i>504</i>	<i>478</i>	<i>434</i>	<i>397</i>
<i>Adults</i>	<i>15197</i>	<i>16223</i>	<i>16651</i>	<i>15238</i>	<i>15931</i>
<i>Total</i>	<i>15748</i>	<i>16727</i>	<i>17129</i>	<i>15672</i>	<i>16328</i>

*Source: Reports of housing facilities*

*Respite housing beneficiaries during the year (provided by licensed service providers) 2017-2021*

<i>Age</i>	<i>2020</i>	<i>2021</i>
<i>15 - 17</i>	<i>2</i>	<i>12</i>
<i>18 - 25</i>	<i>6</i>	<i>14</i>
<i>26 - 64</i>	<i>30</i>	<i>39</i>
<i>65 - 79</i>	<i>28</i>	<i>77</i>

<sup>57</sup> The Republic Institute for Social Protection (RISP) does not have reliable data on the number of foster care beneficiaries with disabilities.

<i>Total number of beneficiaries</i>	<i>66</i>	<i>142</i>
--------------------------------------	-----------	------------

*Source: Reports of licensed service providers*

## VI

In addition to the mentioned forms of support, we would like to emphasise the following:

- *Wage compensation or salary compensation for absence from work due to special child care<sup>58</sup>.*
- *The right to a special monetary compensation,*
- *Counseling-therapeutic and social-educational services*

*The average number of beneficiaries of special monetary compensation 2017-2021*

<i>Year</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>2021</i>
<i>Average number of beneficiaries</i>	<i>537</i>	<i>539</i>	<i>550</i>	<i>561</i>	<i>556</i>

*Source: MLEVSP*

## VII

Material benefits in this field are part of the support provided through the social welfare system in the Republic of Serbia. One example is allocation of funds for the *right to the reimbursement of expenses of a stay in a preschool institution for children with developmental impairments and disabilities.*

### 1 (b).

The *MLEVSP* implements laws, policies, plans and strategies for individualised support to persons with disabilities, especially in the fields listed in the Questionnaire under IV,V,VI and VII.

The *MLEVSP* provided the following financial support in 2021:

- *Programme competition for the improvement of the position of persons with disabilities in the RS in 2021* – this level is used for financing or participating in the financing of activities implemented in 33 unions of associations of persons with disabilities and 512 local organisations within the union in the amount of RSD 248,683,603 (EUR 2,107,488.16);
- *Permanent open competition for the improvement of the position of persons with disabilities in the RS in 2021* – this level is used for financing or participating in the financing of programmes implemented by the associations of persons with disabilities and other associations of citizens registered on the territory of the RS, whose goal is to improve the accessibility of physical environment, improve spatial and technical conditions for associations' work, equalise opportunities of persons with disabilities, and other programmes that affect the improvement of the position of persons with disabilities, which ensured the financing of 106 different programmes. The total amount of RSD 180,022,055 (EUR 1,525,610) was used for these purposes;

<sup>58</sup> The RSD level is multiplied by the number of beneficiaries of the right.

- For purpose of exercising the right to exemption from payment of customs duties on the import of motor vehicles for persons with disabilities, VAT refund was paid to the persons with disabilities who were found to have a 100% physical impairment on one basis, in the total amount of RSD 7,392,812 (EUR 62,650), for 40 persons with disabilities who exercised the right to recovery of funds. A total of 28 transport companies received reimbursement of expenses for the transportation of persons with disabilities in the total amount of RSD 9,291,086 (EUR 78,738), while reimbursement of banking services expenses for the VAT paid for the import of motor vehicles for persons with disabilities, who exercise the right to recovery of funds, was made in the total amount of RSD 56,530 (EUR 480).

The service of a *personal companion for the child* is a social welfare service (group of services: daily services in the community) under the competence of the *MLEVSP*.

Forms of support in the field of education are budgeted by the Ministry of Education, Science and Technological Development, such as:

- Development and implementation of the IEP;
- Operation of resource centres;
- Adjustment of taking final exams;
- Additional support for children and students in preschool institutions, primary and secondary schools;
- Provision of customised textbooks;
- Ensuring equal conditions and access to education;
- Protection against discrimination;
- Possibility of learning sign language;
- Pedagogue assistants for working with children and students with developmental impairments and disabilities;
- Training for pedagogue assistants;
- External associate counsellors for inclusive education, education in the languages of national minorities and protection from violence and discrimination;
- Application of affirmative measures for enrollment in a secondary school;
- Development of mechanisms of prevention and protection against discrimination, etc.

*The budget of a local self-government unit* provides funds for additional support for children and students in accordance with the opinion of the Interdepartmental Commission, except for the children and students for whom funds are provided in the RS budget, as well as funds for transportation, accommodation and food for children and students with developmental impairments and disabilities and their companions, regardless of the distance of their place of residence from the school. The personal companion service is provided through a local self-government unit, which should establish this service with a special act that also regulates the manner of financing persons hired as a personal companion for the child.

1 (c).

*The Council for Persons with Disabilities* is an expert and advisory body of the RS Government and deals with the issues of the social and economic position of persons with disabilities. The Council initiates initiatives for coordination in the process of adopting regulations, implementing legislative and other acts on the protection of persons with disabilities, and establishing cooperation with governmental and non-governmental international organisations that deal with the protection of persons with disabilities. Council's tasks are the following: initiating measures to harmonise policies of the RS Government in the fields that

refer to persons with disabilities, initiating the adoption of measures for creating coherent policies in this domain, recommendations for achieving social indicators in the field of care for persons with disabilities, proposing policies for exercising rights in accordance with the International Convention on the Rights of Persons with Disabilities, as well as other issues related to the improvement of the position in society.

*The National Organization of Persons with Disabilities of Serbia (NOOIS)* was founded on 22 July 2017 and represents the united movement of persons with disabilities in Serbia and the most important force in representing the interests and needs of over 800,000 persons with disabilities and their legal representatives. Namely, the informal network of civil society organisations that deal with the problems of persons with disabilities, which had been operating for decades, grew into a formal network with a legal status that year. Through their organisations and the NOOIS directly, persons with disabilities participate in the work of the Council for Persons with Disabilities and monitor the work of all competent authorities and bodies in the Republic of Serbia when dealing with issues of importance to all persons with disabilities.

On this occasion, we would like to point out that in 2014, the RS Government formed the *Council for Monitoring the Implementation of the Recommendations of the UN Human Rights Mechanisms*<sup>59</sup>, with the aim of fulfilling the recommendations from the Second Cycle of the Universal Periodic Review. This mechanism ensures an insight into the quality and dynamics of the execution of internationally accepted obligations under the direct competence of state authorities, which will result in the improvement of the status of human rights and the position of vulnerable groups of society with the adequate implementation of recommendations. The work of the Council is based on the principle of inclusion and the principle of transparency. Inclusion implies that, in addition to executive authorities, the Council also includes the representatives of the Parliament, independent bodies, civil society organisations and other relevant actors in its work. The Council included civil society organisations in its work by preparing and concluding the Memorandum. A total of 14 civil society organisations have signed the Memorandum with the Council so far, including the organisations whose work focuses on persons with disabilities. Since part of the recommendations refers to persons with disabilities, it is clear that this mechanism contributes to the improvement of the position of people with disabilities, as one of the most vulnerable social groups.

On this occasion, we would like to point out that the Law on Social Entrepreneurship<sup>60</sup> was also adopted in February 2022, whose implementation will start in November 2022. A broad consultative process was conducted during the adoption of the Law. The Law regulates the area of activity of social entrepreneurship, the legal status, rights and obligations of entities, conditions for acquiring, registering and terminating the status of social entrepreneurship, the concept and support of socially vulnerable groups, encouragement of the development of social entrepreneurship, reporting, supervision and other issues of importance for social entrepreneurship. The objective of this Law is creating a favourable business environment for the development of social entrepreneurship, developing awareness of the importance of social economy and social entrepreneurship and meeting identified social needs. This Law defines socially vulnerable groups as groups of citizens who need additional systemic support in order to be included in the community life as equal, which certainly include persons with disabilities. The Law prescribes the provision of active support through employment and improvement of business operations of social enterprises, which will be more precisely

<sup>59</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, Nos. 140/2014 and 11/2020

<sup>60</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 14/22



determined with the *Social Entrepreneurship Development Programme*, which the Government will, at the proposal of the *MLEVSP*, adopt on a five-year basis. This Law prescribes the establishment of the *Council for Social Entrepreneurship* whose work is based on the public-private partnership, that is, it consists of an equal number of the representatives of the public and private sectors.

Funds were provided for the support of companies for professional rehabilitation and employment of persons with disabilities in the form of wage subsidies for employed persons with disabilities in the amount of RSD 644,855,644 (EUR 5,464,878). This right was exercised by 63 companies. Also, the financing of 48 companies' applications for the improvement of working conditions for about 1,010 persons with disabilities was supported through a public call, in the amount of RSD 175,000,000 (EUR 1,483,050).

1 (d).

The Council for Persons with Disabilities, in its new composition since 2021, coordinates with the competent state authorities the adoption of legal regulations, monitors the execution of assumed international obligations, improvement of cooperation with civil society organisations and considers the issues of social and economic position of persons with disabilities. The NOOIS and other unions of associations of persons with disabilities are an important partner in the creation of a policy aimed at protecting the rights and improving the position of persons with disabilities.

In that sense, representative organisations of persons with disabilities have their representatives in the NOOIS, and through the NOOIS, in the Council for Persons with Disabilities. In this manner, the organisations can monitor the work of all competent authorities and bodies in the RS dealing with the issues that are important for all persons with disabilities, as well as with creating and proposing activities that are important for their members, which will be conducted by the competent authorities.

The state directed its financial support to the programmes implemented by unions and associations, and programmes whose objective is to increase the level of inclusion of persons with disabilities in the social and economic life of society are particularly important. Cooperation with unions of associations of persons with disabilities exists both in the process of preparation of a programme competition and submission of applications for the competition, as well as in the implementation of planned activities. Support is aimed at further strengthening the capacities of companies for professional rehabilitation and employment of persons with disabilities, as a special form of employment of persons with disabilities. In this regard, in 2021, financial support was provided to the organisations implementing programmes of public interest through two open competitions (Programme and Permanent open competition) in the total amount of RSD 428,705,658.87 (EUR 3,633,098.80).

Also, in accordance with the Regulation on funds for encouraging programmes or the missing part of funds for financing programmes of public interest implemented by associations<sup>61</sup>, the Ministry of Education, Science and Technological Development also supports on a yearly basis programmes of public interest and importance for pre-university education which are implemented by citizens' associations. One part of the funds is intended for the programmes of improvement and development of social and educational inclusion of children with developmental impairments and disabilities. Through projects, organisations contribute to the

---

<sup>61</sup> Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 14/2019.

development of inclusive education and the inclusion of children and persons with developmental impairments and disabilities in social life.

2 (a).

All the laws and regulations stated in the first part of the Questionnaire are relevant.

Key strategies that deal with the mentioned support systems have been mentioned and are the following: Strategy for the improvement of the position of persons with disabilities in the Republic of Serbia for the period 2020-2024; Strategy for education development in the Republic of Serbia until 2030, as well as the Strategy for prevention and protection against discrimination for the period 2022-2030.

*The Joint Body for Support and Coordination of the Supervision of the Work of Interdepartmental Commissions* exists at the national level and consists of high-ranking representatives of four line ministries: the Ministry of Education, Science and Technological Development, the Ministry of Health, the MLEVSP and the Ministry of Public Administration and Local Self-Government, as well as the representatives of other authorities and bodies. Interdepartmental commissions have been established and operate at the level of all local self-government units (municipalities, cities). The commissions' task is to assess the need for additional support, recommend additional support, monitor implementation of proposed support measures, and assess the need for changing support measures in education, social welfare and health care.

2 (b).

Financing of the system is more closely described in the answer to question No. 1.

3.

The entire normative and strategic framework that was mentioned is aimed at the improvement and development of support systems.

On this occasion, we would also like to point out that the project "*Enhanced Equal Access to and Completion of Pre-University Education for Children in Need of Additional Support in Education (Learning Together)*", financed by the European Union and implemented by the Ministry of Education, Science and Technological Development and UNICEF Serbia, during the three years of implementation (2021-2024), will directly affect further development and improvement of inclusive education in Serbia. The project is planned to cover at least 10 percent of schools in Serbia through strengthening the competencies of 4,000 experts in education and other fields, as well as about 1,000 professionals from all interdepartmental commissions in Serbia. The plan is to support the development of professional learning communities and mentor support for educators through the model of an institution for inclusive education, work of expert associate advisors, activities of recourse centres and work of inclusive education networks in 20 municipalities that are directly involved in the project. The project will contribute to the establishment and development of the work of three resource centres and the procurement of assistive technologies to support the education of students with developmental impairments and disabilities, and it will also support the work of the National Coalition for Inclusive Education. The project will improve the Framework for Monitoring Inclusive Education in Serbia, which was created in 2014, and the Study of Financing Inclusive Education will also be created.

4.

More detailed information is provided in the statistics provided in the answer to question No. 1. /IV, V and VI.

5.

At the beginning of the COVID-19 pandemic, persons with disabilities were not sufficiently recognised as a particularly affected group. People who use wheelchairs and people with intellectual disabilities were particularly at risk.

However, through cooperation of competent institutions, a number of problems concerning accessibility of various services in the field of health, education, work and employment, freedom of movement, functioning of the support services have been resolved. A great challenge was to adequately respond to specific needs in conditions that have not been seen before. The functioning of the support service of personal assistants, personal companions and home assistance was provided in cooperation with competent institutions. Difficulties related to the restriction of movement of persons with intellectual disabilities and their companions have been overcome.

Persons with impaired hearing were provided with adequate access to important information, websites and officials' statements.

Education of children with disabilities was a great challenge, especially in terms of access to education of children with intellectual disabilities and sensory impairments.

In terms of health care, people on dialysis were affected the most. In cooperation with the MLEVSP, the NOOIS provided a sufficient amount of disinfectants, masks and other protective equipment that was distributed to unions and associations, and then to persons with disabilities.

The *MLEVSP* formed a Viber group, which helped people with disabilities in terms of obtaining information and building stronger mutual connection.

A study on the situation of persons with disabilities during the pandemic was published on the NOOIS' website, which contains in-depth interviews and filled in questionnaires by state authorities, which ensured the adoption of adequate recommendations in key areas and creation of a more favourable legal framework during the pandemic.